

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1939-40

DRAMA

2 B. SHAW:
HUDIČEV UČENEC

Din 2:50

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI
1939/40 DRAMA Štev. 2

B. SHAW:

HUDIČEV UČENEC

PREMIERA 27. SEPTEMBRA 1939

Bernard Shaw, ki je v svoji domovini pred nedavnim izjavljal, da je sedaj napisal svojo zadnjo igro, je pri nas dobro poznan dramatik in Narodno gledališče je vpriporilo že lepo vrsto njegovih dram in komedij: »Obrt gospe Warrenove«, »Kako zabogatiš«, »Mož usode«, »Candido«, »Pigmaliona«, »Zdravnika na razpotju«, »Cezarja in Kleopatro«, »Sveto Ivano«. »Hudičev učenec« spada med njegove zgodovinske komedije, kakor na primer »Cezar in Kleopatra« ter »Sveta Ivana« in dasi je starejši od njiju, vendarle že določno razodeva pisateljsko voljo duhovitega in posmehljivega Irca v tej panogi njegove tvornosti.

Prva in poglobitna zahteva te volje je ta, da je treba postaviti zgodovino na realna tla, v resničnost življenja, ki je v vseh časih enaka. Shawu je zoperno patetično in heroično potvarjanje dejstev, ki so se v minulih časih vršila ravno tako preprosto, naravno in nejunaško, kakor se danes dogajajo stvari našega življenja, ne izvzemši tistih, ki se bodo nekoč brale v zgodovini. In junaki niso ne polbogovi ne odljudni zamaknjenci, ki so zatopljeni samo v svoje poslanstvo, marveč so ljudje iz mesa in krvi, ki živijo normalno človeško življenje in njih junaštvo jim je malodane vsiljeno, vsekakor pa je navadno slučajno. Vrše ga s strahom in bolestjo, ne pa z nestrpnim navdušenjem, ki komaj čaka, kdaj mu bo dana prilika za žrtev.

S tem pogledom na zgodovino in s takim pojmovanjem junaštva je Shaw v »Hudičevem učencu« dramatsko obdelal neznatno in vendar junaško epizodo iz ameriške osvobodilne vojne, v kateri so nastale Združene države. Kakor je v svoji antični drami počlovečil Cezarja in Kleopatru ali v »Sveti Ivani« francosko narodno junakinjo in svetnico, tako je v tej historični melodrami iz anglosaškega sveta pokazal junake osvobodilne vojne kot preproste, skoraj neznatne ljudi, ki so iz nevelikih in slučajnih nagibov vršili junaška dela.

Njegov pisateljski prijem nasproti ameriškim borcem za svobodo ne izvira iz posmeha in zlobe. Nič ni posmehljivega v njem. Nastal je iz novodobne treznosti in stvarnosti. Odločno porogljiv in škodljivo zasmehljiv pa je Shaw, kadar govori o vlogi Anglije in njene armade v tej vojni. In kako naj bi bil Shaw drugačen. Da si lahko resnično da duška v tem, je uvedel v svojo komedijo generala Burgoyna. Ta gentleman nastopa sicer v kostumu svojega časa, govori pa prav za prav stvari z današnjo pametjo, ali še točneje, govori stvari, ki jih ima k tej angleški vojni in k marsičemu pripomniti B. Shaw sam. Tu je duhoviti komedijograf v svojem elementu. Njegove zbadljivke merijo na zgodovino, na vojaščino sploh, na britansko armado in na vlado v Londonu. Najhujše mesto v tem nizu nadvse domiselnega ironiziranja je zgodovinska opazka o nekem odločilnem povelju, ki ga je »neki kavalir v Londonu pozabil odposlati« — »in da bi si ta gospod ne pokvaril počitnic, izgubi Anglija svoje ameriške kolonije«. In pa mesto: »Britski vojak prenese vse, samo britskega vojnega ministrstva ne.«

Na tem ozadju in iz te miselnosti je Shawu nastalo delo, ki ga sam imenuje melodrama in ki ni samo stvarna in trezna slika neke zgodovinske epizode, marveč sprava, globoko psihološka igra, polna resne napetosti, tihega junaštva, celo smrtnih groze in nekega skoraj vsevednega smehljaja človeka, ki motri in spoznava dogodke v človeških srcih z radostnim in ljubezni polnim razumevanjem.

Os te zgodovinske melodrame je nakazana v besedah, ki jih tik pred zaključkom igre izreče eden izmed osrednjih junakov: »V uri preizkušnje najde človek svoj pravi poklic.« Ta prešerni mladi mož se je bahal, da je hudičev učenec, a ko je prišla njegova ura

preizkušnje, je spoznal, da je njegova usoda trpeti in biti zvest do smrti. Jaz sem se imel za pravega učitelja evangelija miru, a ko je prišla ura moje preizkušnje, sem spoznal, da je moja usoda biti človek dela, in usoda mi je odkazala mesto med gromom in kriki poveljnikov.« Ta zanimiva igra usode ali življenja s človeškimi srci je bila v globljem smislu povod, je dala nemara prvi nagib za »Hudičevega učenca«. Dala je Shawu priliko prijetno, lepo in zanimivo povedati to dragoceno spoznanje o človeku in njegovem poznanju samega sebe.

Okrog te osi se zasučeta usodi obeh junakov tako, da vsaj notranje zamenjata svoji mesti. In v tej dvojni zamenjavi je nekaj komedijsko igrivega, zato sem delo kljub napetosti in resnosti osrednjega položaja imenoval komedijo, seveda komedijo neke svoje, višje vrste. Njena osnova je smehljaj bistrega, spoznavajočega duha, ki noče samo trezno gledati na življenje in zgodovino, ki noče samo duhovito ironizirati, marveč z radostjo sporoča svetu skrite resnice, ki jih vidi v samem sebi.

J. Vidmar.

Bernard Shaw: Hudičev učenec

Dick Dudgeon, hudičev učenec, je puritanec najčistejšega kova. Vzrasel je v hiši, v kateri je puritanska vera izumrla ter izmaličena služi kot pretveza za glavno materino strast, sovraštvo in nevoščljivost. To pokvarjenost nam je orisal z močno učinkovitostjo že Charles Dickens v svojem popisu rodbine Clenman v »Mali Dorriti«. Gospa Dudgeonova je kopija gospe Clenman, z nekaterimi, okoliščinam prilagojenimi spremembami, mogoče ima tudi nekoliko podobnosti z gospo Gargery v »Great Expectations«, neko drugo osebo istega pisatelja. V takem domu hrepeni mladi puritanec po veri, ki je najbolj živa zahteva njegove nravi. Z vso neobrzdano trmoglavostjo svoje matere — le s to razliko, da ni njegova vodilna strast sovraštvo, temveč sočutje — se mu zasmili usoda hudiča, zato se zavzame zanj in ga zagovarja kot pristni konvenant nasproti vsemu svetu. Tako postane — kakor vsak res-

nično veren človek — preganjanec in izobčenec. Kakor hitro razumemo to, nam postane takoj vsa igra jasna.

Stališče »Hudičevega učenca« je današnjemu londonskemu obiskovalcu gledališča novo, a poznavalcu resne književnosti dobro znano. Od Prometeja do Wagnerjevega Siegfrieda se je vedno našel kak sovražnik bogov, ki je bil neustrašen borec za vse od bogov tlačene in ki se je vedno razlikoval od junakov najbolj vzvišene poezije. Naš najnovejši ljubljeneč, nadčlovek, ki slavi propad božanstva, je lahko mlajši kot gore, v resnici pa je star kot pastirji. Fred dvema in pol stoletja je zaključil naš največji angleški življenjski dramatik, John Bunyan, eno izmed svojih povesti s pripombo, da vodi celo od nebeških vrat pot v pekel, ter nam na ta način dal nič manj pravilno spoznanje, da mora biti nujna tudi pot, ki vodi od peklenških vrat v nebesa. Pred sto leti je bil William Blake hudičev pristaš kakor Dick Dudgeon. Svoje anjele je imenoval hudiče, svoje hudiče pa anjele. Njegov hudič je rešitelj. Naj vsi, ki so hvalili mojo izvirnost pri izumu čudne vere Dicka Dudgeona, berejo Blakeovo »Marriage of Haeven and Hell« in lahko bom govoril o sreči, če me potem ne bodo zasmehovali kot plagijatorja. Ne bo jim treba iti niti tako daleč nazaj. Mar ne vedo, kakšen hrup se je dvignil ob Nietzschejevem »Onstran dobrega in zlega«? Robert Buchanan je napisal celo dolgo pesem, katere usmiljeni junak je hudič. In ta pesem je bila v mojih rokah preden sem napisal prvo besedo svoje igre.

Zakaj reši Dick pastorja Andersona? Kaže, da navadno ravna jo ljudje na odru iz utemeljenih nagibov. V našem življenju tega ne počno, zato so tudi vaši junaki — avtomati, ki funkcijonirajo samo, če vržete utemeljen povod vanje, tako strážno trdi in nezanimivi.

Rešitve življenja, pri katerih stavi rešitelj na kocko življenje, niso nič nenavadnega. Toda dandanes je obljudenost tako velika, da se celo najbolj nenavadne stvari dogajajo vsak teden enkrat ali celo večkrat.

Vsak izmed mojih kritikov je bral pač že stokrat v svojem časopisu, da je dobil ta ali oni stražnik, ognjegasec ali pestunja odlikovanje, javno priznanje, ali pa pogreb na občinske stroške, ker je tvegat (ali tvegala) svoje življenje, da je rešil drugega. Ali je

kdaj našel pripombo, da je bil rešenec mož žene, ki jo je ljubil rešitelj, da je poznal rešenko vsaj na videz? Nikdar. Če hočemo brati o delih, ki so izvršena iz ljubezni, jih moramo iskati v rubriki umorov; tam jih bomo le redko zaman iskali.

Prevela Maša Sl.

Iz zgodovine ameriške osvobodilne vojne

Med Anglijo in ameriškimi kolonijami se je pričela vojna leta 1775, ko so poskusili Angleži zapreti dva njihova voditelja. Pri mestu Condord je prišlo do prve bitke. Tako se je začela vojna za neodvisnost Amerike, več kot leto dni pa kolonisti niso hoteli pretrgati vezi, ki so jih spajale z domovino.

Šele v juniju leta 1776 je izbral kongres odposlancev iz 13 ameriških kolonij odbor petih članov, ki naj bi sestavil deklaracijo »v smislu sprejete resolucije«. Spisal jo je Thom Jefferson. Kongres je deklaracijo sprejel 4. julija 1776.

Deklaracija neodvisnosti.

»Če se v toku človeškega nehanja pokaže za narod potreba raztrgati politične vezi, ki ga spajajo s katerim drugim narodom in zavzame med državami sveta samostojno mesto, drugim enako in tako, za kakršno ga opravičujejo naravni in božji zakoni, je iz dostojnega obzira do ljudi vendar potrebno, da ta narod našteje vzroke, ki so ga prisilili do ločitve.

Mislimo, da so sledeče resnice same po sebi razumljive: da so vsi ljudje po rojstvu enaki, da jim je stvaritelj dal neke nedotakljive pravice, pravico do življenja, svobode in do težnje za srečo; da so vlade med ljudmi postavljene zato, da zasigurajo te pravice in da jim izvira pravična moč iz odobranja vladanih. Če pa kakšnakoli vlada ruši ta načela, ima ljudstvo pravico, da jo spremeni ali odstrani in da si ustanovi novo vlado, jo podpre s takšnimi načeli in organizira njene sile tako, kot se ji zdi najbolj primerno za osiguranje varnosti in sreče. Seveda bo narekovala pamet, da se vlade, ki obstojajo od zdavnaj, ne izpremene zaradi malenkostnih

in minljivih vzrokov. Tudi so vse dosedanje izkušnje soglasno pokazale, da so ljudje raje pripravljeni trpeti, če je zlo sploh še znosno, namesto da bi si poiskali na lastno pest pravice s tem, da razrušijo oblike, ki so jih vajeni. Ako pa zasleduje dolga vrsta zlorab in prisvajanj isti cilj in namen, da prisili ljudstvo pod popoln despotizem, ima to ljudstvo pravico in celo dolžnost, odstraniti tako vladno in postaviti nove čuvarje za svojo bodočo sigurnost.

Te vrste je bilo trpljenje teh kolonij in taka je nujnost, ki jih sedaj sili, da izmenjajo svoj prejšnji sistem vlade. Zgodovina sedanjega kralja Velike Britanije je zgodovina ponovnih krivic in uzurpacij, ki merijo vse naravnost na to, da bi se ustanovilo absolutno tiranstvo nad temi deželami. Da to dokažemo, predložimo sledeča dejstva vsemu poštenemu svetu:

Kralj je odklonil odobritev zakonov, ki so bili najbolj in najbolj potrebni za občo dobrobit.

Svojim guvernerjem je zabranil, da bi uvedli zakone neposredne in nujne važnosti brez njegovega odobrenja, ko pa zakoni tako niso bili potrjeni, je opustil vsako nadaljno brigo zanje.

Popolnoma je onemogočal sprejetje drugih zakonov, ki bi služili velikim skupinam ljudi, tako dolgo, dokler slednji niso opustili pravice zastopstva v zakonodajnem svetu — pravice, ki je zanje neizmerne važnosti in strašna edino za tirane.

Zakonodajne svete je skliceval na nenavadnih in neudobnih krajih, oddaljenih od mest, kjer so se hranili zapišniki, vse iz vzroka, da bi ljudi utrudil in storil bolj naklonjene svojim namenom.

Ponovno je razpuščal pooblaščne zборе, ker so se bili možato uprli njegovemu krašanju ljudskih pravic.

Dolgo časa po takšnih razpustitvah je preprečeval izvolitev drugih ljudi, med tem ko so se zakonodajni sveti, ki jih ni bilo mogoče uničiti, vrnili domov. Država je bila v tem času izpostavljena nevarnosti invazije od zunaj in nemirov od znotraj.

Potrudil se je, da bi preprečil obljudenost teh dežel. V ta namen se je upiral zakonom o naturalizaciji tujcev in odklonil sprejem drugih zakonov, ki bi ljudi ohrabрили k priseljevanju in izboljšali pogoje za novo prilastitev zemlje.

Naložil nam je davke brez našega privoljenja.

V mnogih primerih nam je odvzel dobrote rednega pravedanja pred sodišči.

Prepeljeval nas je preko morja radi dozdevnih žalitev.

Svobodni sistem angleških zakonov je v bližnji provinci (Kanada, op. prev.) odstranil in samovoljno imenoval vlado, tej provinci pa razširil meje ter napravil iz nje ob enem primer in pripravo orodje za uvedbo iste absolutistične vlade v naših kolonijah.

Odvzel nam je privilegije, razveljavil naše najtehnjejske zakone in v osnovi spremenil oblike naših vlad.

Odstranil je našo lastno zakonodajo in proglasil, da ima samo on v vsakem primeru pravico zakonodaje med nami.

Odrekel se je vladanju tukaj nad nami s tem, da je izjavil, da smo izven njegove zaščite, ter začel vojno z nami.

Plenil je naša morja, pustošil naše obale, zažigal naša mesta in uničeval življenje naših ljudi.

V tem trenutku pošilja velike vojske tujih plačancev, ki naj bi dovršili započeto delo smrti, pustošenja in tiranstva; vse to na krut in hinavski način, ki mu ni zlepa najti primere v najbolj barbar-skih časih, ter je docela nevreden vladarja civiliziranega naroda.

Prisilil je naše someščane, ki jih je ujel na morju, da so morali sprejeti orožje proti lastni domovini, s čimer bi postali krvniki svojih lastnih prijateljev in bratov, ali pa padli od njihove roke.

Izzival je upore domačinov proti nam in se potrudil, da bi spravil nad naše obmejno prebivalstvo neusmiljene indijanske divjake, katerih znani način bojevanja je brezobzirno uničevanje vseh nasprotnikov, ne oziraje se na starost, spol in stanje.

V vsaki stopnji teh stisk smo z zelo ponižnimi besedami prosili pomoči. Našim prošnjam so odgovarjale ponovne krivice. Vladar, čigar značaj se tako v vsakem primeru sklada z definicijo tirana, ni sposoben, da bi vladal svoboden narod.

Ozirov na naše britanske brate nismo opustili. Svarili smo jih od časa do časa, ko so poskušali s svojo zakonodajo raztegniti nepolno-močno jurisdikcijo nad nas. Spominjali smo jih na okolnosti naše izselitve in naselitve tukaj. Obračali smo se do njihovega priroje-nega čuta za pravico in do njih velikodušnosti. Rotili smo jih pri vezeh našega skupnega pokoljenja, naj opustijo ta prisvajanja, ki

bodo morala neogibno pokvariti naše odnošaje. Toda bili so gluhi za glas pravice in sorodstva. Radi tega se moramo udati v nujnost, ki nas sili do ločitve, in biti z njimi, kakor z ostalim človeštvom, — v vojni sovražniki, v miru pa prijatelji.

Zaradi tega zastopniki Združenih držav Amerike, zbrani na vseobčem kongresu, v imenu in po pooblastilu dobrega ljudstva teh kolonij in kličoč najvišjega sodnika sveta za pričo svojih poštenih namenov, svečano proglašamo in objavljamo, da so te združene kolonije po vsej pravici svobodne in neodvisne države, da so odvezane vseh dolžnosti nasproti britanski kroni in da morajo biti vse politične vezi med njimi in državo Veliko Britanijo popolnoma pretrgane. Tako imajo kot svobodne in neodvisne države polno pravico začeti vojno, sklepati mir, snovati zveze, vpostavljati trgovske odnošaje in opravljati vse ostale posle, katere s pravom opravljajo druge države. V oporo te deklaracije zastavljamo v čvrstem zaupanju v pomoč božje previdnosti drug drugemu svoja življenja, svojo srečo in svojo sveto čast.

Sledijo podpisi zastopnikov 13 provinc.

Po deklaraciji je imel kongres še vedno težko stališče. General Washington je imel na razpolago navdušene, toda slabo šolane vojake. Sreča za Amerikance, da je bila vojna proti njim v Angliji zelo malo priljubljena. Vlada si je pomagala s plačanci, večinoma Nemci; posebno hessenski knez je ljudi iz svoje dežele kratkomalo prodajal. Za pešca je dobil približno 16 tolarjev, za konja več. 30.000 Nemcev je šlo čez Ocean, vrnilo se jih je približno 18.000. Povelja so romala iz Londona čez morje in tako so večinoma zakasnela. Končno so kolonisti zmagali, deloma s francosko pomočjo. Na poluotoku Yorktownu se je l. 1781 vdal general Cornwallis armadi združenih Amerikancev in Francozov. Leta 1783 je bil sklenjen v Parizu mir, po katerem je Anglija priznala neodvisnost Združenih držav.

B. R.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Oton Župančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

HUDIČEV UČENEC

KOMEDIJA V TREH DEJANJIH (PETI AH). SPISAL B. SHAW. PREVEDEL Š. O. V.

SCENOGRAF: ING. FRANZ.

REŽISER: DR. B. KREFT.

Gospa Dudgeonova		M. Vera
Krištof Dudgeon	} njena	 Jan
Rihard Dudgeon	} sinova	 Sever
Viljem Dudgeon		 Plut
Tit Dudgeon		 Brezigar
Essie, rejenka		 Levarjeva
Anton Anderson, pastor		 Jerman
Judita, njegova žena		 Šaričeva
Hawkins, odvetnik		 Sancin
General Burgoyne		 Skrbinšek
Major Swindon		 Drenovec
Seržant		 Bratina
Vojni kurat Brudenell		 * * *

Častniki ljudstvo.

Dejanje se godi v Websterbridgeu, majhnem mestu v Ameriki l. 1777. v času ameriške osvobodilne vojne.
Odmor po četrti sliki.

Blagajna se odpre ob pol 20.

k ob 20.

Konec po pol 23.

RECEIVED

1914

20